

**Politikatudományi
Doktori Iskola**

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Barlanginé Kelemen Ida

Női képviselők – női képviselet?

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Dr. Ilonszki Gabriella

habil. egyetemi docens

Budapest, 2008

Politikatudományi Intézet

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Barlanginé Kelemen Ida

Női képviselők – női képviselet?

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Dr. Ilonszki Gabriella
habil. egyetemi docens

© Barlanginé Kelemen Ida

Tartalomjegyzék

1. Kutatási előzmények és a téma indoklása	4
2. A felhasznált módszerek	6
3. Az értekezés eredményei	10
Deskriptív képviselet – jelenlét	
3.1. Létszám	10
3.2. Választási esélyek	10
3.3. Politikai és szocio-demográfiai háttér	11
3.4. Pozíciók, aktivitás	12
Szubsztantív képviselet – a parlamenti tevékenység elemei	
3.5. Politikai stílus	13
3.6. Politikai tematika	14
3.7. Politikai szempontok – esettanulmányok	14
3.8. Következtetések	15
4. Főbb hivatkozások	18
5. A témakörrel kapcsolatos saját publikációk jegyzéke	20

1. Kutatási előzmények és a téma indoklása

A dolgozat tárgya a női képviselők tevékenységének vizsgálata a Magyar Országgyűlésben, az 1998-2002-es és a 2002-2006-os ciklusok során. A nők a 20. század első felében az európai országok többségében elnyerték a választás és választhatóság jogát. Az aktív és passzív választójog elnyerése nem eredményezte azonban részarányuk automatikus növekedését. A nemek szempontjából arányos képviselet kialakulása a parlamentekben a 21. század elején is megoldásra váró feladat. A nők politikai részvételével foglalkozó szakirodalomban és nemzetközi politikai szándéknyilatkozatokban egyre inkább elterjedt az a felismerés, hogy a nők döntéshozatalban való arányos részvétele nem csak a női egyenjogúság mércéje, hanem annak egyik fő garanciája is.

A magyar helyzet elemzéséhez a nők parlamenti létszamarányával és jelenlétük várható hatásával kapcsolatban a külföldi szakirodalom alábbi megállapításai szolgáltak alapul. A nők arányos parlamenti részvétele az emberi jogi szempontokon kívül gyakorlati jelentőséggel is bír. A nőknek nem csak azért kell egyenlő esélyeket biztosítani, mert erre joguk van, hanem azért is, a nők parlamenti részarányának növekedésével lehetővé válik a nők sajátos tapasztalatainak és szempontjainak érvényesítésére a törvényalkotásban, ami végső soron az egész társadalom hasznát szolgálja (Mateo Diaz [2005]). A nők jelenléte, megfelelő képviseleti aránya nélkül ugyanakkor nem elképzelhető a női érdek megfelelő képviselése (Phillips [1995]). A létszám és a képviselet összefüggését legmarkánsabban a 'kritikus tömeg' fogalma jeleníti meg. Eszerint a képviselt kisebbség körülbelül 30% körüli mértéke körül van reális esély a speciális érdekek és minőségek képviselésére. A nők parlamenti részarányának a 'kritikus tömeg' körülívé emelkedésével változnak a női politikusokat érintő reakciók, csökken a nők közéleti szerepvállalásával kapcsolatos ellenállás; változik a női politikusok teljesítménye és hatékonysága; változások történnek a politikai kultúrában (stílusban) és a politikai diskurzusban (tematikában) egyaránt. Mindez összességében a nők társadalmi helyzetét is jótékonyan befolyásolja. (Dahlerup [1988]). A Magyar Országgyűlés szempontjából – tekintettel a nők tartósan alacsony képviseleti arányára – a nők férfítöbbségű szervezetekben elfoglalt helyére és szerepére vonatkozó megállapítások szolgálnak kiindulópontul. Eszerint azokban a szervezetekben, ahol a kisebbség aránya nem haladja meg a 20 százalékot a domináns csoport uralja a szervezeti kultúrát. A kisebbségek ilyen részarány mellett csak mintegy szimbólumként, jelképként ('token') jelennek meg, reális hatásuk a szervezeti kultúrára nincsen (Kanter [1993]). A 'tokenizmus' (vagyis a kisebbségek alacsony képviseleti arányának) következménye a kisebbség számára a fokozott láthatóság

(‘visibility’), a kontraszt – a kisebbségek különbözőségének polarizációja és felnagyítása – valamint az asszimiláció. A kisebbségi – ‘token’-helyzet több lehetséges magatartásformát eredményez: a token vagy ‘felveszi a kesztyűt’ igyekszik megfelelni az elvárásoknak, vagy élvezzi a figyelmet, az ‘egyetlen nő’ szerepet, vagy igyekszik láthatatlanná válni, átvenni a domináns közeg jellemzőit. Egyik lehetséges magatartásforma sem teszi azonban lehetővé, hogy a ‘tokenek’ hatással legyenek a domináns kultúrára.

A fentiek alapján a dolgozat alapjául szolgáló kutatás fő irányai a deskriptív (leíró) és a szubsztantív (tartalmi) képvisélet szempontrendszer alapján kerültek megfogalmazásra. A deskriptív képvisélet szempontjából vizsgálándó hogy hányan vannak, és kik azok, akik a parlamentben szimbolikusan (vagyis nőként) a női nemet képviselik, valamint hogy mi az oka a tartósan alacsony aránynak. A szubsztantív képvisélet szempontjából az a kérdés, hogy a képviselő neme miként befolyásolja politikai döntéseit. Ennek megfelelően elemzésre került hogy a képviselői tevékenység során milyen formában és tettekben realizálódik a női ügyek képviselete, milyen változást hoznak a nők a parlamenti munka stílusa és tematikája szempontjából. A vizsgálat szempontjából módszertani és összehasonlítási alapul szolgáltak a nők parlamenti tevékenységére vonatkozó amerikai (Thomas [1994], Dodson [2006]), európai komparatív (Mateo Diaz [2005]), valamint egyes országokra vonatkozó elemzések és esettanulmányok (különösen: Childs – Withey [2006], Karam [1998], Lovenduski [2002]).

A magyar nők társadalmi és gazdasági helyzetéről számos monográfia és tanulmánykötet jelent meg, amelyek mindegyike kitér a nők politikai, esetleg parlamenti részvételére és szerepére vonatkozó szempontokra (lásd például: Lévai – Tóth [1997]; Pongrácz – Tóth [1999, 2002, 2005]; Lévai [2000]; Koncz [2006]; Palasik [2007]). A nők parlamenti részvételével kapcsolatban – különösen a választások eredményére vonatkozóan – Ilonszki Gabriella ([2002, 2007]) és Koncz Katalin tanulmányai ([2002 a-b, 2003, 2006 a-c]) tartalmazznak fontos adatokat és szempontokat. A dolgozat a nők parlamenti részvétele szempontjából egyedi mind komplexitása (a formai és a tartalmi képvisélet együttes elemzése), mind a vizsgált szempontok számossága, mind az alkalmazott módszerek (különösen a tartalomelemzés) szempontjából.

A dolgozat alapját egy 2001-2003 között, szlovén-magyar együttműködés keretében végzett kutatás képezi, amelynek célja és eredménye a nők parlamenti politikában elfoglalt helyének és szerepének komplex, összehasonlító elemzése volt. A szerzőnek a program során végzett kutatási eredményei önállóan (B. Kelemen Ida [2003a]), és a hazai kutatási eredményeket összefoglaló kötet önálló fejezeteiként is megjelentek (Ilonszki et al [2003]) – ezek a dolgozatban szövegszerűen is felhasználásra kerültek. Az 1998-2002-es ciklusra

vonatkozó kutatási eredményeket a szerző a kutatás időbeli kiterjesztésével (2002-2006-os ciklus, illetve a szocio-demográfiai jellemzők tekintetében 1990-től napjainkig) tovább gazdagította és ellenőrizte.

2. A felhasznált módszerek

A deskriptív és a szubsztantív képviselet szempontrendszere a kvantitatív és a kvalitatív kutatási módszerek ötvözését feltételezi. Mivel a női sajátosságok csak a férfi jelleghez (vagy a nemektől független átlaghoz) képest definiálhatók, folyamatosan szükségessé válik a női és férfi képviselők adatainak összehasonlítása. Bár a választott téma kifejtése érdekében elsősorban a különböző nemű képviselők csoportjának jellegzetességeire helyeződik a hangsúly, az összegyűjtött adatok az összes képviselőről és az egész parlament tevékenységéről is értékes információt jelentenek.

A kutatás időbeli hatálya (főként a szubsztantív képviselet szempontjából) mindenekelőtt az 1998-2002-es és a 2002-2006-os ciklusokra terjed ki. Bár a két ciklus során nem változott számottevően a nők aránya, történt viszont változás a képviselők személyében, valamint a parlamenti élet logikája szempontjából a legfontosabb területen, a parlamenti erőviszonyokban. Az 1998-2002-es periódusban a konzervatív pártok, a 2002-2006-os ciklusban pedig a szocialista-liberális koalíció adta a parlamenti többséget. Így a két ciklus adatainak összevetésével jelentősen csökken a képviseletet befolyásoló, a képviselő nemén kívüli körülmények hatása a kutatás eredményére.

A kutatás kiindulópontját a deskriptív képviselet szempontjai diktálták, amelynek szempontjai a nők parlamenti létszáma, választási szereplése (jelöltségük és eredményességük a vegyes választási rendszer különböző formáiban), a képviselők szocio-demográfiai jellemzői, valamint a parlamentben betöltött pozíciók. A nők parlamenti létszámának megállapításához a Magyar Országgyűlés Parlamenti Információs Rendszerének (PAIR) adatai kerültek felhasználásra. A tartósan alacsony parlamenti részarányának okait kutatva, az 1990 óta napjainkig lezajlott valamennyi parlamenti választás adatait számításba véve, feldolgozásra kerültek az Országos Választási Iroda nyomtatott és elektronikus jelöltlistái, illetve a KSH adatai és elemzései. A választási rendszer és a pártpolitika együtthatását a szakirodalom az 'esélyes jelölt' fogalmával jelöli, és különböző megközelítésekkel próbálja megragadni. A kutatás keretében sor került egy önálló értelmezés megfogalmazására és

tesztelésére a 2006-os választások alapján, amelynek eredményeit és tanulságait is tartalmazza a vonatkozó fejezet.

A létszámon kívül a deskriptív képviselet fontos szempontja, hogy kik azok, akik személyükkel, jelenlétükkel pártjukon kívül nemüket is képviselik a parlament padsorai között. A vizsgálat alapját a BCE Politikatudományi Intézet Elitkutató Központja keretében összeállított „Képviselői Adatbázis 1990-2006” képezi, amely tartalmazza az 1990 óta mandátumot szerzett valamennyi képviselő legfontosabb adatait. Az SPSS program segítségével elemzésre kerültek a képviselők legmagasabb iskolai végzettségére és annak jellegére, az életkorra, családi állapotra és a gyermekek számára, valamint a korábbi parlamenti és közéleti tapasztalatra vonatkozó adatok. A jelenlét súlyát és a képviselet lehetőségét egyaránt erősen befolyásolják a parlament különböző testületeiben betöltött funkciók. A parlament vezető funkcióiban (elnök, alelnökök, jegyzők) és a pártcsoportok élén (frakcióvezető), valamint a parlamenti munka különösen fontos területén, a bizottságokban betöltött szerepek ugyancsak a PAIR alapján kerültek elemzésre.

A nők politikai folyamatokra és eredményekre gyakorolt hatása ('szubsztantív képviselet') szempontjából a kutatás kiterjedt a beilleszkedés, valamint a politikai stílus, valamint a törvényalkotás során képviselt tematika és szempontok vizsgálatára.

A tartalmi képviselet alapvető feltétele a képviselők beilleszkedése, a parlament, illetve tágabb értelemben a politikai élet játékszabályaihoz való alkalmazkodás. A női képviselők beilleszkedéséről és elfogadottságáról a parlamenti funkciók is árulkodnak, de olyan további vizsgálati szempontot is szükséges, amely az összes női képviselőnek a parlamenti életbe való beilleszkedésére vonatkozó adatokkal szolgál. A képviselők (nem csak a nők) tevékenységének egyik fontos, és leginkább látható része a plenáris üléseken tapasztalható aktivitás, amely képet ad számunkra a teljes tevékenységi vertikumról: a napirend előtti felszólalások a frakcióban betöltött szerepről, a bizottság nevében elhangzott beszédek az ezekben a testületekben folytatott munkáról és ott elért tekintélyről, a törvényjavaslatok vitájában elhangzott és az ellenőrzéssel kapcsolatos felszólalások pedig az egyén szakmai-politikai szakértelméről és ambícióiról. A PAIR adatainak vizsgálatával tehát nem csak egy matematikailag értelmezhető aktivitási mutatót kapunk, hanem következtethetünk a képviselői tevékenység irányultságáról, valamint a parlamenti munka során a politikai (frakció-) és szakmai csoportokban (bizottság) elért elismertségről is.

A politizálási stílus különbségeinek vizsgálatára az 1998-2002-es parlamenti ciklus interpellációinak tartalomelemzése alapján került sor. A tartalomelemzés kiterjedt az összes női képviselő, valamint a férfiakból kialakított kontrollcsoport tagjai által elmondott

interpellációkra (96 illetve 103 eset). Az interpellálók közötti, nemen kívüli eltérések minimálisra csökkentése érdekében a kontrollcsoport kialakításának szempontjai voltak a frakció-hovatartozás, az interpellációs aktivitás, a bizottsági tagság, a letöltött parlamenti ciklusok száma, az iskolai végzettség szintje és jellege és az életkor. Az interpellációkra elsősorban azoknak a parlamenti ellenőrzésben betöltött jelentős szerepe, és az egyéni politizálási stílus megjelenítésében betöltött szerepe miatt esett a választás. Az interpellációk tartalomelemzésének szempontjai az interakciók (különböző nemű és politikai hovatartozású képviselők közötti együttműködés), az interpellációk tartalmi jellemzői (policy-terület), a képviseleti tartalom, valamint a stilisztikai jellemzők voltak.

A szakirodalom megkülönbözteti a 'női témát' (issue) – amely a nőket biológiai vagy szociális szempontból érintő ügyeket jelenti (mellrák, termékenység, illetve nemi egyenjogúság, gyermeki jogok, stb.) a női szempontoktól (perspective), amely sajátos nézőpontok és érdekek megjelenítését jelenti az összes politikai témában/ügyben (Lovenduski [2002] p.745). Ez a megkülönböztetés a szubsztantív képviselet szempontjából két kutatási irányt jelöl. Egyrészt annak vizsgálatát, hogy a nőknek tekinthető témákban hogyan lépnek fel a nők, másrészt, hogy konkrét törvényjavaslatok tárgyalása során hogyan jelenítik meg a sajátosan női szempontokat.

A női témák képviseletének vizsgálatára az interpellációk és törvényjavaslatok tárgyalása során elhangzott felszólalások tematikájának elemzésével került sor. A törvényjavaslatok (2002-2006-os ciklus) szempontjából az adatok forrása az Országgyűlési Napló, míg az interpellációk esetében az 1998-2002-es ciklus esetében a fentebb ismertetett, a 2002-2006-os ciklus esetében pedig az összes interpellációra vonatkozó tartalomelemzés.

A törvényalkotás során a női szempontok érvényesülésének nyomai két konkrét esettanulmány alapján kerültek bemutatásra. Mivel a nők 'token'-szintű képviseleti aránya miatt eleve szkeptikusak lehetünk a női szempontok érvényesülését illetően, olyan törvényjavaslatokra esett a választás, amely témájuknál fogva hangsúlyosan érintik a nőket. E szempont alapján elemzésre került az 1998-2002-es ciklus törvényalkotási programjában szereplő, a magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvény módosításáról szóló, valamint a 2006-2010-es parlamenti ciklusban, Sándor Klára és Magyar Bálint, az SZDSZ frakció képviselői által benyújtott „A Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény módosításáról” és a T/3066 számú, az „Egyes törvények módosításáról a nemek közötti tényleges esélyegyenlőség megteremtése érdekében” című törvényjavaslatok, az ún. 'kvótatörvények' parlamenti vitája. A vizsgálat módszere: a bizottsági és a plenáris vitában elhangzott felszólalások tartalomelemzése, a benyújtott módosító indítványok, valamint a

szavazói viselkedés elemzése. A kutatás forrásai a Magyar Országgyűlés nyomtatott és elektronikus formában lévő jegyzőkönyvei és a PAIR adatai.

A nők képviselete kérdésében a kutatási hipotézis megfogalmazásakor nem hagyható figyelmen kívül az alacsony létszám. A deskriptív képviselet szempontjából a kis létszámban lévő nők egyrészt szűkebb társadalmi reprezentációt biztosíthatnak, másrészt egyes jellemzőik (életkor, családi állapot, végzettség iránya) szempontjából várhatóan a nők politikussá válásával kapcsolatos nehézségek lenyomata is megjelenik. A szubsztantív képviselet szempontjából az alacsony létszám nem teszi lehetővé a nők egyedi szempontjainak illetve stílusának érvényesülését. A tartósan 'token'-szintű jelenlét a kisebbség képviselőit sokkal inkább a többségi kultúrához való alkalmazkodásra készíti, mintsem a saját szempontok érvényesítésére, illetve a 'játékszabályok' megváltoztatására. A nők alacsony parlamenti arányából kiindulva a számos vizsgálati szempontot összesítve a következő hipotéziseket lehet megfogalmazni:

1. A nők alacsony parlamenti részarányának oka mindenekelőtt a pártok jelöltállítási gyakorlatában keresendő.
2. A női képviselők szocio-demográfiai tulajdonságai különböznek a férfiakétól, különösen az iskolai végzettség iránya, az eredeti foglalkozás, az életkor és a családi háttér tekintetében.
3. A parlamenti pozíciók és a parlamenti aktivitás tekintetében egyaránt a nők alacsony reprezentációja várható.
4. A szubsztantív képviselet szempontjából kevés jelét tudjuk kimutatni a nők politikai hatásának.

3. Az értekezés eredményei

Deskriptív képviselet – jelenlét

3.1. Létszám

A rendszerváltás óta a Magyar Országgyűlésben a nők aránya tartósan alacsony, 10 % körüli szinten van. A nemzetközi összehasonlítás és a vonatkozó nemzetközi egyezmények áttekintése alapján megállapítható, hogy ez a részarány nem csak a térség és Európa államaitól marad el, hanem az esélyegyenlőség diktálta követelményektől és nemzetközi normáktól is. Az európai példák áttekintése során az is látható, hogy az európai országok többségében a magyart meghaladó parlamenti részarányt a pártok által önként vállalt, vagy törvényben meghatározott kvóták biztosítják. Bár határfokuk és eredményességük különböző, a nők parlamenti részaránya növelésének követhető útját mutatják.

3.2. Választási esélyek

A pártok jelölési politikáját áttekintve igazolódott az a hipotézis, hogy a nők alacsony parlamenti részarányának oka mindenekelőtt a pártok jelöltállítási gyakorlatában keresendő. A választási rendszer elemeinek, valamint a pártoknak az 1990-es választásoktól kezdődően gyakorolt jelöltállítási gyakorlatának áttekintése alapján megállapítható, hogy a pártok részéről nincs tudatos törekvés a női esélyegyenlőség biztosítására a választások során. Egyrészt a női jelöltek száma meg sem közelíti az esélyegyenlőség diktálta követelményeket (az egyes választási években 11,4 és 18 százalék között mozog), másrészt a pártlistákon számukra biztosított helyeik még ennél is kisebb arányban biztosítanak számukra reális esélyt a mandátumszerzésre. Ez a helyzet a parlamenti mandátumra reális eséllyel pályázó valamennyi pártra jellemző, a nemek társadalmi szerepvállalására vonatkozó ideológiai nézeteiktől, vagy az általuk kitűzött kvóta¹ követelményétől függetlenül. A vizsgálat fontos megállapítása, hogy a jelöltarány tekintetében a mégoly lassú növekmény sem töretlen, visszaesés történt 2006-os választások során – bár ez a nők választási eredményességben egyelőre nem mutatkozott. A választói magatartás hatását elemezve az feltételezhető, hogy a választók általában nincsenek előítélettel a női jelöltekkel, nő képviselőkkel szemben. Erre

---

¹ Az MSZP kvótarendszere értelmében a párt vezető testületeiben és jelöltjei körében legalább 20 százaléknyi helyet kell biztosítani a nőknek és a fiataloknak.

utalnak a közvélemény-kutatások adatai², valamint a nő jelölteknek az egyéni választókerületekben tapasztalható növekvő eredményessége.

3.3. Politikai és szocio-demográfiai háttér

A megválasztott képviselők szociológiai és politikai jellemzői sokat elárulhatnak nem csak a személyről és annak felkészültségéről, hanem arról is, hogy kik és milyen kondíciókkal kerülhetnek a parlamenti képviselők közé. A nemek közti azonosságok és különbségek választ adhatnak azokra a kérdéseinkre is, hogy azonosak-e a képviselői pálya követelményei a különböző nemű aspiránsok számára, hogy mennyiben tudnak annak megfelelni, és milyen áron. Az elemzés során az 1990-től a 2008. évi tavaszi ülészig terjedő időszak összes, 2022 parlamenti mandátum birtokosának az adatai kerültek összevetésre.

A képviselők politikai tapasztalata ('rekrutációja') tekintetében nem tapasztalhattunk számottevő különbséget: közel azonos arányban rendelkeztek önkormányzati tapasztalattal, míg a nők valamivel kisebb arányban kormányzati tapasztalattal és pártpolitikai háttérrel, nagyobb arányban viszont több területre kiterjedő politikai tapasztalattal. A nők átlagéletkora – a várakozásokkal ellentétben – nem különbözik számottevően a férfiakétól, a változás dinamikája azonban különböző az egyes nemeknél. A férfiak átlagéletkora 1990 óta kevesebb mint 4 évvel, a nők esetében ugyanakkor közel 10 évvel lett magasabb. A fordulópont 2002, ettől kezdődően a nők átlagéletkora magasabb a férfiakénál. Markáns különbségek vannak viszont a férfi és női képviselők családi háttere között, a családi állapot szignifikánsan összefügg a képviselő nemével. A nők körében kevesebben élnek házasságban, nagyobb az elváltak és kevesebb a több gyermeket nevelők aránya; ugyanakkor közülük nagyobb a fővárosi és városi származásúak aránya, mint a férfiaknál. A végzettség szintje tekintetében nincs különbség a nemek között, vannak viszont különbségek a végzettség jellemző irányában – mindkét nemnél gyakori a jogi, a közgazdasági és a bölcsész végzettség, a nőknél ugyanakkor a humán végzettség dominál és hiányzik a műszaki és agrár végzettség. Abból, hogy az eredeti foglalkozás tekintetében a nők és férfiak között tapasztalható különbség nagyobb, mint a végzettségnél esetében arra következtethetünk, hogy a felsőoktatásban tapasztalható nemi különbségek a munkaerőpiacon hatványozottan jelentkeznek.

A képviselők szocio-demográfia tulajdonságai tekintetében a hipotézis igazolódott – a különböző nemű képviselők adottságai számos ponton különböznek egymástól, ami a

---

² Az Eurobarometer 2006 júniusában végzett közvélemény-kutatása szerint Magyarországon a megkérdezettek 71%-a támogatja a női parlamenti képviselők megválasztását.

társadalmi háttérre és a politikussá válás körülményeire egyaránt utal. Az előzetes politikai tapasztalatra és a végzettség szintjére vonatkozó adatok alapján megállapítható, hogy a nőknek azonos, sőt magasabb követelményeknek kell megfelelniük mint férfi társaiknak. A végzettség iránya és az eredeti foglalkozások közötti különbségek azt a társadalmi háttérrel modellezik, amelyet még az ezredfordulón is a foglalkoztatási szegregáció jelentős mértéke jellemez. Az életkorra és a családi állapotra vonatkozó adatok is egy konzervatív társadalomról vallanak, amelyben a hagyományos nemi szerepek konzerválódása akadályozza a nők közéleti szerepvállalását. Az azonos, sőt magasabb követelmények mellé tehát egy olyan társadalmi környezet társul, amelyben egyrészt a nőknek a politikussá válás feltételeit nehezebb teljesíteni, másrészt közéleti tevékenységük során kevesebb családi támogatást tudhatnak maguk mellett mint férfi társaik. A parlamenti tevékenység folytonossága és az életkor változásának dinamikája azt mutatja, hogy a képviselővé válás feltételei nem javulnak, sőt romlottak a 2002-es illetve a 2006-os választások során. A jelölési adatokkal összevetve megállapítható, hogy a kétpártrendszerhez való közeledés, a politika kétpólusúvá válása, a politikai verseny erősödése rontja a nők közéleti szerepvállalásának egyébként sem túlságosan kedvező lehetőségeit.

3.4. Pozíciók, aktivitás

Nem igazolódott viszont a parlamenti pozíciók és a parlamenti aktivitás tekintetében feltételezett női alulreprezentáltság. A parlament vezető testületeiben a nők parlamenti részarányukat meghaladóan vannak képviselve (bár a 2006-os ciklusban visszalépés tapasztalható), míg bizottsági tagságuk a bizottság jellegétől függően erősen differenciált. Hagyományosan magas női aránnyal rendelkeznek az egészségügyi, a szociális és a foglalkoztatási bizottságok, ugyanakkor számos bizottságban (különösen a gazdasági jellegűekben) egyáltalán nincsenek képviselve. A vizsgálat adatai azt mutatják, hogy a nők plenáris ülésen tapasztalható aktivitása összességében meghaladja férfi képviselőtársaikét, ami frakciójuk kormánypárti illetve ellenzéki szerepkörétől független jelenség. Kiemelkedő aktivitásuk elsősorban annak köszönhető, hogy közülük többen szólalnak fel, míg a férfiak összesített aktivitási mutatóját egy kisebb arányú, de annál aktívabb, sokat felszólaló csoport határozza meg. A nők az egyéni kezdeményezésen alapuló felszólalási formákban a legaktívabbak, ugyanakkor egyéni aktivitásukat nem konzekvensen követi adekvát csoportmegbízás. A parlament vezető testületeiben tapasztalható magas női arány, valamint a plenáris ülésen tapasztalható kiemelt aktivitás (a politikai előélet és a parlamenti tapasztalat adataival összevetve) egy professzionális női politikai elit jelenlétére utal, akik a parlamenti

'játékszabályok' ismeretében és az ahhoz szükséges készségek birtokában a férfiakkal egyenlő, sőt az 'átlag férfit' meghaladó mértékben vesznek részt a parlamenti munkában.

Szubsztantív képviselet – a parlamenti tevékenység elemei

3.5. Politikai stílus

A nők politikai szerepére vonatkozó kutatásokat az a várakozás jellemzi, hogy a nők másként közelítik meg a problémákat és más megoldásokat kínálnak rájuk; együttműködőbbek, hajlamosabbak a kompromisszumra. A politika színterét ugyanakkor hagyományosan a férfiak uralják, ők alakítják a politikai játékszabályokat és határozzák meg az értékeket. Elemzések azt mutatják, hogy a nőknek a 'token-szintű' képviseleti arány mellett nincs lehetősége sem az uralkodó politikai stílus megváltoztatására, de a rájuk irányuló állandó figyelem miatt a sajátos vagy egyedi stílus érvényesítésére sem (Kanter [1993]). A tartósan alacsony szintű képviselet miatt tehát nem várható, hogy a Magyar Országgyűlésben a nők sajátos politizálási stílusa kimutatható legyen. Az elemzett ciklusok idején tapasztalható, pártok közötti politikai szembenállás, a pártok felől az egyéni képviselők felé érkező elvárások növekedése (frakciófegyelem erősödése és elvárása) erősíti ezt a várakozást. A kutatási irány mindenesetre adott: vizsgálandó, hogy a nők képviselnek-e sajátos stílust, illetve tapasztalható-e a részükről nagyobb együttműködési hajlam általában, illetve speciálisan női témákban.

A politikai stílus szempontjából a különbségeket a dolgozat az interpellációk tartalomelemzése alapján keresi. A vizsgálat tárgyának kiválasztását indokolja, hogy az interpelláció a napirendhez nem kötődő felszólalások közül politikai szempontból a legfajsúlyosabb (az interpelláló képviselő nyilatkozik, illetve elutasító válasza esetén a plenáris ülés szavaz a miniszteri válasz elfogadásáról). Másrészt, mivel a napirendi pontokkal kapcsolatos felszólalásokhoz képest tematikailag kevésbé kötött, így a képviselők számára több lehetőséget biztosít az egyéni stílus érvényesítésére, a kutató számára pedig annak kimutatására.

A mintegy 200 interpelláció tartalomelemzése alapján csak néhány szempont tekintetében mutatható ki különbség a különböző nemű képviselők felszólalásainak stílusát tekintve. A felszólaló neme az interpelláció időtartamával, a stílust tekintve a nyelvtani móddal és a szóhasználat nemével, a tartalmat tekintve a képviselet fókuszával (kinek a nevében beszél), a bíráló tárgyával (mire-kire vonatkozik a bíráló) és a policy területtel mutatott – általában kis mértékű összefüggést.

3.6. Politikai tematika

A kutatás korábbi eredményei mutatták, hogy a nők nem csak jelen vannak, hanem részt vesznek, még hozzá létszámarányukat meghaladó arányban vesznek részt a parlament (a plenáris ülés) munkájában. Ez az aktivitás azt is indukálja, hogy a felszólalások tematikájának vizsgálata valóban releváns választ ad arra a kérdésre, hogy a nők milyen ügyeket képviselnek. Az 1998-as és a 2002-es ciklusok interpellációinak tartalomelemzése, valamint a 2002-2006-os parlamenti periódus idején a törvényjavaslatok vitája során elhangzott női felszólalások tematikájának elemzése alapján megállapítható, hogy a férfiak és nők felszólalásainak tematikus megoszlása alapvetően különbözik. Míg a férfiak érdeklődése számos téma között oszlik meg, addig a nők néhány, jól behatárolható területtel foglalkoznak elsősorban. Választott témáik prioritása – legalábbis a dobogós helyeket tekintve – az interpellációk és a törvényjavaslatok esetében is azonos. Az általuk preferált témák (szociálpolitika, egészségügy, foglalkoztatás) kifejezetten 'női' témának tekinthetők, hiszen közel állnak a hagyományosan női szerepekhez; a nők – élethelyzetükből adódó – érdeklődéséhez; végzettségükhöz és jelentős mértékben végzett munkájukhoz. A képviselet tartalma szempontjából tehát egyértelműen kimutatható a női ügyek domináns képviselete a nők részéről. Ez a megállapítás különösen azokra a felszólalásokra igaz, amelyeknek tematikáját a felszólaló képviselő határozza meg (interpellációk). Ezek a prioritások nem jelentik ugyanakkor a 'női témák' kizárólagosságát. A női képviselők a férfikkal egyenrangú partnerként vesznek részt a fontos jogi- és gazdasági tárgyú törvényjavaslatok vitájában.

3.7. Politikai szempontok – esettanulmányok

Az esettanulmányokból látható, hogy egy-egy törvényjavaslat tárgyalása során számos lehetőség van a sajátos érdekek, az egyéni vélemények kinyilvánítására. A női képviselőknek a két törvényjavaslat tárgyalása során tanúsított fokozott aktivitása mellett is tapasztalható, hogy a sajátosan női szempontok képviselete sem általános, a nők felszólalásait kevés kivétellel a pártálláspont képviselete és a politikai érvrendszer jellemzi. A téma mellett elhivatottan fellépők is ritkán élnek azzal a lehetőséggel, hogy a nők sajátos érdekeit hangsúlyozzák, azzal érveljenek a felszólalásaik során.

Ákárcsak az interpellációk esetében, a vizsgált törvények parlamenti vitája folyamán sem tapasztalhattunk női együttműködést. A kvótarendszer vitája során a kvótát támogatók nem egyeztették álláspontjukat, a vita adott szakaszában egymás ellen érveltek a fokozatos és az azonnali bevezetés hívei, ami gyengítette a támogató érvek hatását. Az önálló képviselői

indítványok benyújtásánál (törvény- és határozati javaslatok, módosító javaslatok) a témát felvállaló nők gyakrabban működtek együtt férfi, mint női képviselőtársaikkal.

A női együttműködésnek és szolidaritásnak a szavazások során sem egyértelműek a jelei (a magzatvédelmi törvény esetében a nők egyértelműen pártkötődés szerint szavaztak, míg a kvótajavaslat során kimutatható a nemek szerinti törésvonal). A pártkötődés, a szavazási fegyelem fontosabbnak látszik a női ügyek képviseleténél.

A parlamenti munka különböző elemeinek vizsgálata alapján igazolódott az a hipotézis, hogy a Magyar Országgyűlésben a szubsztantív képviselet szempontjából kevés jelét tudjuk kimutatni a nők politikai hatásának.

3.8. Következtetések

A szakirodalom a nők parlamenti beilleszkedési folyamatának három szakaszát különbözteti meg elérhető politikai hatásuk, a parlamenti szabályokhoz való viszonyuk, a parlament működésébe való beilleszkedésük szempontjából. A szabálytanulás időszakát a szabályok alkalmazásának időszaka követi, míg szerepük kiteljesedését az mutatja, ha képesek a szabályok megváltoztatására (Lovenduski – Karam [1998]). A dolgozat vizsgálati eredményei azt mutatják, hogy a Magyar Országgyűlés női képviselőinek tevékenysége a második szakasz jellemzőivel írható le, ami a törvényalkotásban való aktív és professzionális részvételt, valamint a parlamenti testületek kulcspozícióiban való megjelenést jelent. A harmadik szakasz jellemzője, hogy a női képviselők képesek a szabályok megváltoztatására. Vonatkozik ez egyrészt a parlament eljárási rendre és a parlamenti viták hangnemére gyakorolt hatásra, másrészt a törvényalkotás tematikájára és szempontjaira gyakorolt hatás révén a nőknek a társadalmi életben és a politikában betöltött szerepének a megváltoztatására. A vizsgálat alapján megállapítható, hogy ehhez a hatáshoz a jelenlegi női arány nem elegendő. A női témák és a női szempontok megkülönböztetése a szubsztantív képviselet szempontjából két különböző szintet is jelöl. A női témák napirendre vétele csak egyes konkrét, nőket érintő ügyek reflektorfénybe állítását vagy sikerre vitelét eredményezi. Ezeknek a fontosságát és hasznát sem cáfolva meg kell azonban állapítani, hogy a döntéshozatal során a női szempontok és érdekek következetes beszámítása más minőséget jelent. Azt, hogy az egyes törvényjavaslatok vitája és a róluk szóló döntés során beszámítódnak a nőkre és a nők szempontjából fontos területekre (család, szociálpolitika, oktatás stb.) gyakorolt hatások. A dolgozat vizsgálati eredményei azt mutatják, hogy 10 százaléknyi nő felkészültsége, parlamenti aktivitása és professzionalizmusa csak egyes női témák napirendre vételét teszi lehetővé. A témák sikerre viteléhez szükséges együttműködést

gátolja a parlamentet jellemző konfrontatív politikai légkör, a női szempontok következetes érvényre juttatását pedig az alacsony létszám. A női ügyek következetes képviseléséhez és érvényre juttatásához, a politikai folyamatokra gyakorlati tényleges hatáshoz a nők arányának a 'kritikus tömeg' körülívé növekedésére van szükség. Olyan parlamenti létszámmra, amely minden szaktanárságban biztosítja nemek arányos részvételét, amely mellett a nők ha nem is pártkötődéstől függetlenül, de amellet képviselhetik állásponjukat

A nők képviselővé válásának vizsgálatakor tett megállapítások azt mutatják, hogy sem a pártok, sem a családi, társadalmi háttér nem támogató a nők közéleti szerepvállalása szempontjából. A nők parlamenti részarányának viszonylagos stabilitása és enyhe növekménye elsősorban annak köszönhető, hogy egy maroknyi, parlamenti tevékenysége során ismertséget és elismertséget kivívó nő lépésről lépésre szerez tekintélyt pártja és a választópolgárok körében, ami előbb-utóbb nem csak saját személye, hanem neme szempontjából is pozitív eredményeket hozhat. Láthatjuk azonban, hogy ez a 'szerves' fejlődés csak csekély eredményeket produkál és produkálhat. Azt is megállapíthattuk, hogy a javuló tendencia sem garantált, mivel a kétpártrendszerhez való közeledés és a politikai verseny erősödése rontja a nők közéleti szerepvállalásának egyébként sem túlságosan kedvező lehetőségeit. Mindezek arra engednek következtetni, hogy pozitív intézkedések nélkül a nők arányának növekedése a Magyar Országgyűlésben a közeljövőben nem várható. Ugyanakkor a nemzetközi és különösen az európai egyezményekben megfogalmazott, a nők esélyegyenlőségére és a döntéshozatalban való részvételre vonatkozó elvárásoknak való megfelelés követelménye előbb-utóbb lépéskényszert teremt. Bár az országgyűlés a 2007-es vita során elutasította a kvótatörvényt, a külföldi kvótaszabályozások tapasztalatainak a hazai helyzettel való összevetése alapján rövid távon a pártlistákra vonatkozó, törvényi alapon szabályozott kvótarendszer jelenthet megoldást. A dolgozat vizsgálati eredményei alapján cáfolhatók a kvóta bevezetésével kapcsolatos aggályok. Mivel a jelenlegi létszámarány mellett a nőknek inkább magasabb elvárásoknak kell megfelelniük, a női létszám növekedésével épp a követelmények kiegyenlítése lehet az első eredmény – nem kell attól tartani, hogy a női jelöltek arányának növelése csak a követelmények csökkentésével lehetséges. Megfogalmazódott az a félelem, hogy a kvóta alkalmazásával leértékelődik a 'női mandátum', a kvóta alapján mandátumot nyert nők csak 'kvóta-nőként' szerepelnek a parlamentben. Ha azt feltételezzük, hogy a létszámuk növekedésével aktivitásuk csökken, a nők parlamenti tevékenységének vizsgálata alapján látható, hogy 'első körben' csak az aktivitásuknak a férfi képviselők szintjére csökkenése a tét. A kvóta bevezetése – amellet hogy rövid távon a nők arányának növekedését eredményezi – hosszabb távon női

esélyegyenlőség elfogadásának irányába formálja a politikai és társadalmi közvéleményt. A női képviselők parlamenti tevékenységében megmutatkozó preferenciák azt engedik feltételezni, hogy politikai hatásuk növekedése mindenekelőtt a női társadalmat legközvetlenebbül érintő területeken idézhet elő változást.

4. Főbb hivatkozások

- Antić, Milica G – Jalušič, Vlasta [2001]: Women – Politics – Equal Opportunities. Prospects for Gender Equality politics in Central and Eastern Europe. Peace Institute, Ljubjana, pp.69.
- Antić, Milica G. – Ionszki, Gabriella [2003]: Women in Parliamentary Politics. Hungarian and Slovene Cases Compared. Mirovni Inštitut, Ljubjana, p.167.
- Beauvoir, de Simone [1969]: A második nem. Gondolat Kiadó, Budapest, p. 575.
- Bellington, Julie – Binda Francesca (eds) [2005]: The Implementation of Quotas: European Experiences. International IDEA, Stockholm, p. 164. (letölthető a következő címről: http://www.idea.int/publications/quotas_europe/index.cfm)
- Childs, Sarah – Withey, Julie [2006]: The Substantive Representation of Women: The Case of the Reduction of VAT on Sanitary Products. In: Parliamentary Affairs, NO.1. (January) pp. 10-23.
- Dahlerup, Drude [1988]: From a Small to a Large Minority: Theory of Critical Mass. In: Scandinavian Political Studies No.4. pp. 275-298.
- Dahlerup, Drude [1998]: Using Quota's to Increase Women's Political Representation. In: Karam, Azza (ed.): Women in Parliament: Beyond Numbers. International IDEA, Stockholm, pp. 91-108. (2005-ös aktualizált változat a www.idea.int honlapon)
- Dodson, Debra L. [2006]: The Impact of Women in Congress. Oxford University Press, Oxford, p.312 (letöltés a www.oxfordscholarship.com oldalról)
- Ionszki Gabriella – Kathleen Montgomery [2002]: Több demokrácia, kevesebb képviselő? Választások, pártok, nők a magyarországi politikában. In: Politikatudományi Szemle 3-4. szám, pp.7-34.
- Ionszki Gabriella – B. Kelemen Ida – Széles Zsuzsanna [2003]: Fordulóponton. Képviselőnők 1998-2002. Mirovni Inštitut, Budapest, p.90.
- Ionszki Gabriella [2005]: Nők a politikában: az Európai Unió és Magyarország. In: Nagy Ildikó – Pongrácz Tiborné – Tóth István György (szerk) Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2005. Társasági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, Budapest, pp.57-69.
- Ionszki Gabriella – Várnagy Réka [2007]: Vegyes választási rendszer és női képviselő. In: Politikatudományi Szemle 1. szám, pp. 93-109.
- Kanter, Rosabeth Moss [1993]: Men and Women of the Corporation. Basic Books, New York p. 390. (eredeti kiadás 1977.)
- Kaponyi Erzsébet [2003]: A nők és férfiak kiegyensúlyozott részvétele a politikai és közéletben: az Európa Tanács ajánlástervezete. In: Acta Humana 1-2. szám, pp.104-119.
- Karam, Azza (ed.) [1998]: Women in Parliament: Beyond Numbers. International IDEA, Stockholm, p. 232. (2005-ös aktualizált változat a www.idea.int honlapon)
- Koncz Katalin [2002a]: Nők a parlamentben – a változás iránya. In: Statisztikai Szemle 10-11. szám, pp.959-982.

- Koncz Katalin [2002b]: Nők a parlamenti képviselők között – közeledés, vagy távolodás Európától? I-II. rész. In: Munkaügyi Szemle május pp.30-32, június pp.25-29.
- Koncz Katalin [2003]: Nők az önkormányzatokban – választási körkép. In: Munkaügyi Szemle február pp.12-14.
- Koncz Katalin [2006a]: Választás 2006: a pártok nőjelöltjei. In: Munkaügyi Szemle június pp.13-16.
- Koncz Katalin [2006b]: Választás 2006: nők a parlamentben. In: Munkaügyi Szemle július-augusztus pp.14-18.
- Koncz Katalin [2006c]: Nők a parlamentben: támogató intézkedések hiányában távolodás Európától. In: Esély 6. szám, pp.44-61.
- Koncz Katalin [2006d]: Nők a politikai hatalomban. Számvetés a rendszerváltástól napjainkig. Magyar Női Karrierfejlesztési Szövetség, Budapest, p.452.
- Lévai Katalin – Tóth István György (szerk.) [1997]: Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 1997. Társasági – Munkaügyi Minisztérium Egyenlő Esélyek Titkársága, Budapest, p.168.
- Lévai Katalin [2000]: A nő szerint a világ. Osiris Kiadó, Budapest p.249.
- Lovenduski, Joni [2002]: Women and Politics: Minority Representation or Critical Mass? In: Parliamentary Affairs 4-es szám. pp.743-758.
- Mateo Diaz, Mercedes [2005]: Representing Women? Female legislators in West European parliaments. ECPR Press, Colchester, p.275.
- Murray, Rainbow [2007]: How Parties Evaluate Compulsory Quotas: A Study of the Implementation of the 'Parity' Law in France. In: Parliamentary Affairs 4. szám pp. 568-584
- Nagy Beáta [1993]: Női vezetők – férfiakra szabott szerepben. In: Társadalom és Gazdaság 1. szám, pp.22-29.
- Nagy Beáta [1995]: Nők a gazdasági elitben: az „üvegplafon”. In: INFO-Társadalomtudomány 32. szám, pp.39-45.
- Nagy Beáta (szerk) [2007]: A Szervezet, menedzsment és nemek. Aula Kiadó, Budapest, p.240.
- Norris, Pippa [1997]: Choosing Electoral Systems: Proportional, Majoritarian and Mixed Systems. In: International Political Science Review 3. szám. pp.297-312.
- Palasik Mária (szerk.) [2007]: A nő és a politikum. A nők politikai szerepvállalása Magyarországon. Napvilág Kiadó, Budapest, p. 537.
- Phillips, Anne [1995]: The Politics of Presence. Clarendon Press, Oxford, p.220.
- Pető Andrea [2003]: Napasszonyok és holdkisasszonyok. A mai magyar konzervatív női politizálás alaktana. Balassi Kiadó, Budapest, p. 292.
- Pongrácz Tiborné – Tóth István György (szerk.) [1999]: Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 1999. Társasági – Szociális és Családügyi Minisztérium Nőképviselési Titkársága, Budapest, p.374.
- Pongrácz Tiborné – Tóth István György (szerk) [2002]: Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2001. Társasági – Szociális és Családügyi Minisztérium Nőképviselési Titkársága, Budapest, p.280.

- Pongrácz Tiborné – Tóth István György (szerk) [2005]: Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2005. Társasági, Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, Budapest, p.254.
- Sawer, Marian [2002]: The Representation of Women in Australia: Meaning and Make-Believe. In: Parliamentary Affairs 2002/1-es szám. pp.5-18.
- Siaroff, Alan [2000]: Women's Representation in Legislatures and Cabinets in Industrial Democracies. In: International Political Science review No.2. pp. 198-215.
- Thomas, Sue [1994]: How Women Legislate. Oxford University Press, New York–Oxford, p.205.

5. A témakörrel kapcsolatos saját publikációk jegyzéke

- B. Kelemen Ida [2008]: Cherchez la femme! In: Ilonszki Gabriella (szerk.): Amatőr és hivatásos politikusok. Képviselők Magyarországon II. Új Mandátum Kiadó, Budapest – megjelenés alatt.
- B. Kelemen Ida [2006]: Fordulat után, ciklusváltás előtt. Interpellációk 2005. In: Sándor Péter, Vass László, Tolnai Ágnes (szerk.): Magyarország Politikai Évkönyve 2005. Demokrácia Kutatások Magyar Központja Közhasznú Alapítvány, Budapest pp 611-631.
- B. Kelemen Ida [2005]: Fordulat, vagy vihar előtti csend? Interpellációk 2004. In: Sándor Péter, Vass László, Sándor Ágnes, Tolnai Ágnes (szerk.): Magyarország Politikai Évkönyve 2005. [CD-ROM] Demokrácia Kutatások Magyar Központja Közhasznú Alapítvány, Budapest
- B. Kelemen Ida [2004]: Interpellációk 2003. In: Sándor Péter, Vass László, Sándor Ágnes, Tolnai Ágnes (szerk.): Magyarország Politikai Évkönyve 2004. [CD-ROM] Demokrácia Kutatások Magyar Központja Közhasznú Alapítvány, Budapest
- Ilonszki, Gabriella – B. Kelemen, Ida [2004]: Hard Times. A Re-examination of Female Politicians' Working Environment in Hungary 2002-2004. In: Ilonszki, Gabriella (ed.): Women in Decision-making, CEE Experiences. Soros Open Society Institute, Budapest pp. 122-147.
- Ilonszki Gabriella – B. Kelemen Ida – Széles Zsuzsanna [2003]: Fordulóponton. Képviselők 1998-2002. Mirovni Inštitut, Budapest, p. 90.
- B. Kelemen Ida [2003a]: Képviselők aktivitása a Magyar Országgyűlés plenáris ülésein 1998-2002. In: Soltész István (szerk.): A plenáris ülés 2. rész. Parlamenti Módszertani Iroda, Budapest pp. 79-90.
- B. Kelemen Ida [2003b]: Interpellációk a Magyar Országgyűlés ellenőrző tevékenységében. In: Kurtán Sándor, Sándor Péter, Vass László (szerk.): Magyarország Politikai Évkönyve 2003. Demokrácia Kutatások Magyar Központja Közhasznú Alapítvány, Budapest pp. 264-285.